POCHTA XIZMATLARIDA AGENTLIK PUNKTLARINI JOYLASHTIRISH MEZONLARI

Pardaboyeva Xusnora Ilxom qizi
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi
Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
Menejment va marketing kafedrasi,
tayanch doktoranti

Annotatsiya. Tezisda pochta agentlik punktlarini joylashtirishda mijoz qulayligi, agentning iqtisodiy manfaatdorligi va operator xarajatlarini birgalikda hisobga olish yondashuvi taklif etiladi. Nomzod joylarni dastlab majburiy talablarga muvofiqligi bo‘yicha saralash, so‘ng talab, xizmatga yetib borish vaqti, xarajat va sig‘im mezonlari asosida taqqoslash tartibi asoslanadi. Shartli hisob-kitob agentning zararsizlik nuqtasini joylashtirish qarori bilan bog‘laydi. Taklif amaliy ma’lumotlar asosida sinovdan o‘tkazilishi lozim.

Kalit so‘zlar: pochta xizmatlari, oxirgi mil, agentlik punkti, joylashtirish, xizmat qamrovi, zararsizlik nuqtasi.

Muammo va tadqiqot yondashuvi

Oxirgi mil logistikasida jo‘natmani mijozga topshirish joyini tanlash yetkazib berish xarajatlari va xizmatdan foydalanish qulayligiga ta’sir qiladi. Agentlik punkti mavjud savdo yoki xizmat ko‘rsatish obyekti negizida tashkil etilganda, ayrim resurslardan birgalikda foydalanish mumkin. Biroq aholi gavjum hududning o‘zi punkt muvaffaqiyatini kafolatlamaydi: mijozlar oqimi pochta jo‘natmalariga haqiqiy talabga aylanishi, agent daromadi esa qo‘shimcha xarajatlarini qoplashi kerak.

Boysen, Fedtke va Schwerdfeger oxirgi mil yechimlarini tarmoqni tashkil etish hamda kundalik operatsiyalarni boshqarish masalalari bilan bog‘lab tahlil qiladi [1]. Iwan, Kijewska va Lemke avtomatlashtirilgan jo‘natma shkaflari

misolida ulardan foydalanish sharoitlari va mijoz tanlovini o‘rganadi [2]. Mazkur tadqiqotlar topshirish joyi va foydalanish qulayligini birgalikda ko‘rish uchun asos beradi. Shkaflar bo‘yicha natijalarni xodim ishlaydigan agentlik punktlariga to‘g‘ridan to‘g‘ri ko‘chirish mumkin emas: mehnat xarajatlari va ish jadvali farqlanadi.

Tadqiqot maqsadi — nomzod agentlik punktlarini tanlash uchun tashkiliy va iqtisodiy mezonlarni yagona baholash ketma-ketligiga birlashtirish. Qiyosiy tahlil, mezonlarni guruhlash va shartli iqtisodiy hisoblash usullari qo‘llanadi. Tezis nazariy-uslubiy xususiyatga ega; haqiqiy punktlar kuzatuvlari yoki ekspert so‘rovi natijalari taqdim etilmaydi.

Punktlarni tanlash mezonlariBaholash ikki bosqichda amalga oshirilishi taklif etiladi. Birinchi bosqichda jo‘natmalarni xavfsiz saqlash, ishonchli hisobga olish, kelishilgan ish vaqtini ta’minlash va mijozga xizmat ko‘rsatish imkoniyati tekshiriladi. Ushbu talablardan o‘tmagan joy yuqori talab yoki arzon ijara hisobiga maqbul deb topilmaydi. Ikkinchi bosqichda talabga javob bergan nomzodlar quyidagi mezonlar bo‘yicha taqqoslanadi.

1-jadval

Mezon	Baholash ko‘rsatkichi	Qarordagi vazifasi
Hududiy talab	Kutilayotgan oylik jo‘natmalar va mavsumiy o‘zgarish	Barqaror xizmat hajmini aniqlash
Mijoz qulayligi	Punktgacha yo‘l vaqti, to‘siqlar va ish jadvali	Xizmatdan foydalanish imkoniyatini baholash
Iqtisodiy barqarorlik	Komissiya, o‘zgaruvchan va doimiy xarajatlar	Agent faoliyatining o‘zini qoplashini tekshirish
Tarmoq bilan moslik	Mavjud punktlar qamrovi va tashish yo‘nalishi	Talabning takroriy hisobini va qo‘shimcha xarajatni aniqlash
Operatsion sig‘im	Xizmat tezligi va xavfsiz saqlash hajmi	Eng yuqori yuklamada ishlash imkoniyatini tekshirish

Agentlik punktlarini joylashtirish mezonlari

Talabni baholashda hududdagi umumiy aholi yoki piyodalar soni bilan cheklanmaslik kerak. Agentlik punktini tanlashi mumkin bo‘lgan mijozlar ulushi, mavjud topshirish joylari va takroriy tashriflar alohida hisobga olinadi. Bir xil mijoz oqimini yaqin joylashgan bir nechta nomzodga to‘liq biriktirish umumiy talabni oshirib ko‘rsatadi. Shu sababli yakuniy tarmoq tanlovida qamrovlar kesishishi tekshiriladi.

Masofa o‘rniga real yo‘l vaqtini baholash maqsadga muvofiq: magistral yo‘l, piyodalar o‘tish joyi yoki transport almashinuvi xaritadagi yaqinlikni amaldagi qulaylikka aylantirmasligi mumkin. Punktning ish vaqti mijozlarning kundalik yo‘nalishlari bilan mosligi ham tekshiriladi. Turli birliklardagi ko‘rsatkichlar umumiy ballga birlashtirilsa, ular oldindan belgilangan chegaralarda normallashtiriladi. Vaznlar ekspert bahosi bilan asoslanishi yoki bir nechta ustuvorlik ssenariysida tekshirilishi lozim.

Iqtisodiy tekshiruv va xulosa

Nomzod joyning dastlabki iqtisodiy tekshiruvida agentning operatsion zararsizlik hajmini aniqlash mumkin. Agar bir jo‘natma uchun komissiya a, o‘zgaruvchan xarajat v va oylik qo‘shimcha doimiy xarajat F bo‘lsa, zararsizlik hajmi F ning (a − v) ga nisbatiga teng; bunda a > v bo‘lishi shart. Ko‘rsatkich oylik xarajatlarni qoplash chegarasini bildiradi, dastlabki investitsiyaning qaytishini esa alohida baholash kerak.

Shartli misolda komissiya 2 500 so‘m, o‘zgaruvchan xarajat 700 so‘m va oylik doimiy xarajat 3 mln so‘m deb olinsin. Bir jo‘natmaning xarajatlarni qoplashga hissasi 1 800 so‘m, zararsizlik hajmi esa 3 000 000 ÷ 1 800 = 1 666,7, ya’ni kamida 1 667 ta jo‘natmani tashkil etadi. Oyiga 2 400 ta jo‘natmada operatsion qoldiq 1,32 mln so‘m bo‘ladi. Talab 20 foiz kamayib, 1 920 taga tushsa, qoldiq 456 ming so‘mgacha qisqaradi. Bu qiymatlar amaldagi tarif yoki statistik kuzatuv emas, usulni tushuntiruvchi farazlardir.

Hisoblash talab hajmini joylashtirish mezoniga aylantiradi: mijoz uchun qulay joy agentning doimiy xarajatlari yuqori bo‘lsa, barqaror ishlamasligi mumkin. Ayni paytda agentning ijobiy operatsion qoldig‘i operator tejashini isbotlamaydi. Operator punktga tashish, komissiya, axborot tizimi va nazorat xarajatlarini taqqoslanayotgan yetkazib berish usulida haqiqatan kamayadigan xarajatlar bilan solishtirishi zarur. Mijozning ortadigan yo‘l vaqti ham qarordan chetda qolmasligi kerak.

Xulosa qilib, agentlik punktlarini joylashtirishda majburiy tashkiliy talablarni dastlabki saralash sharti, talab, qulaylik va xarajatlarni esa keyingi taqqoslash mezonlari sifatida qo‘llash taklif etiladi. Ushbu tartib xavfsizlikdagi kamchilikni yuqori talab bilan qoplab yuborishni cheklaydi va tanlovning iqtisodiy sabablarini ochiq ko‘rsatadi. PostAgent tarmog‘i uchun yakuniy qaror nomzodlarning alohida reytingi bilan birga umumiy qamrov, sig‘im va operator xarajatlarini hisobga olishi lozim.

Amaliy tekshiruv uchun jo‘natmalar manzillari va oqimi, punktlarning ish vaqti, yo‘l tarmog‘i hamda agent va operator xarajatlari bo‘yicha ma’lumotlar zarur. Keyingi bosqichda turli talab va mezon vaznlari sharoitida tanlovning barqarorligi tekshiriladi. Hozirgi taklif baholash tartibini asoslaydi; uning amaliy samaradorligi pilot kuzatuvlar bilan tasdiqlanishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Boysen N., Fedtke S., Schwerdfeger S. Last-mile delivery concepts: a survey from an operational research perspective. OR Spectrum. 2021. Vol. 43. P. 1–58. https://doi.org/10.1007/s00291-020-00607-8

2. Iwan S., Kijewska K., Lemke J. Analysis of Parcel Lockers’ Efficiency as the Last Mile Delivery Solution – The Results of the Research in Poland. Transportation Research Procedia. 2016. Vol. 12. P. 644–655. https://doi.org/10.1016/j.trpro.2016.02.018